

Rzepa, Zbigniew

III Ogólnopolska konferencja historyków kartografii

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 23/1, 257-261

1978

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

stwo Kultury i Sztuki oraz KW PZPR. Dyskutowano nad przedstawionym planem zestawu i rozmieszczenia przyszłych zbiorów. Podczas obrad podkreślono potrzebę skorzystania z doświadczeń powstającego Muzeum Leśnictwa w Gołuchowie i nawiązania z tą placówką bliższego kontaktu. Wreszcie zebrani ukonstytuowali trzynastoosobową Radę Muzealną.

Prace związane z uruchomieniem Muzeum są w toku. Władze miejskie w Szczecinku podjęły już decyzję przydzielenia budynku dotychczasowego Muzeum Regionalnego w Szczecinku na cele przyszłego Muzeum Kultury Lasu. Zostały też przydzielone środki na zakup eksponatów, a Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Koszalinie zawarł kilkanaście umów na opracowanie scenariuszy poszczególnych działów. Należy mniemać, że wobec położenia Szczecinka na interesującym szlaku turystycznym powstające Muzeum Kultury Lasu będzie cieszyło się dużą frekwencją.

Antoni Żabko-Potopowicz

PIERWSZY DOKTORAT Z HISTORII BOTANIKI W POLSCE

25 czerwca 1977 w Instytucie Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie odbyła się obrona pracy doktorskiej mgr Alicji Piekiełko pt. *Dwa osiemnastowieczne zielniki ze zbiorów Instytutu Botaniki UJ*. Autorka jest członkinią Zespołu Historii Botaniki w Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Doktorat Alicji Piekiełko jest — miejmy nadzieję — dobrym początkiem dalszych prac z historii botaniki.

Henryk Bukowiecki

III OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA HISTORYKÓW KARTOGRAFII

W dniach 21—22 października 1977 r. odbyła się kolejna, już trzecia¹ — tym razem w Krakowie — konferencja historyków kartografii, zorganizowana przez działający przy Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN Zespół Historii Kartografii, we współpracy z Instytutem Geodezji Górniczej i Przemysłowej Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica. Zgromadziła ona prawie 90 uczestników: historyków kartografii, geografów historycznych, historyków geodezji — pracowników nauki, bibliotekarzy, archiwistów.

Na konferencji, której przewodniczył kierujący Zespołem, doc. J. Janczak, dominowały 3 zasadnicze tematy: problem Monumentów kartograficznych Polski, prezentacja dorobku ośrodka naukowego krakowskiego oraz wystąpienia uczonych czechosłowackich i nawiązanie z nimi współpracy. Wygłoszono 11 referatów: prof. K. Buczek (em. prof. IH PAN Kraków) — *Sprawa „Pomników Kartografii Polski”*; dr S. Czarniecki (Zespół Pracowni ZNG PAN Kraków) — *Problemy i zadania historii kartografii geologicznej w Polsce*; prof. M. Odlański-Poczobutt, dr Z. Traczewska-Białek (IGiP AGH), mgr K. Walocha (Krakowskie Przedsięb. Geodezyjne) — *Atlas dawnych map Krakowa*; dr Z. Abrahamowicz (IH PAN — Kraków) — *Osmańsko-turecka kartografia Ukrainy i trzy mapy pogranicza Rzeczy-*

¹ I Konferencja odbyła się 22 XI 1975 we Wrocławiu, II Konferencja — 5—6 XI 1976 w Warszawie. Sprawozdania: Z. Rzepa — „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 21: 1976 nr 2 s. 377—381 i R. 22: 1977 nr 2 s. 406—409. Ponadto J. E. Piasecka — „Polski Przegląd Kartograficzny” T. 8: 1976, nr 2 s. 98—91; J. Ostrowski — tamże, T. 9: 1977 nr 2 s. 89—90; Z. Wójcik — „Wszechświat” 1977 zesz. 2 s. 50—51; H. W. Cytowski: *Rola historii geodezji i kartografii*. „Przegląd Geodezyjny” R. 49: 1977 nr 9 s. 340—342.

pospolitej z Turcją i Krymem w atlasie Polski Rizzi-Zannoniego; dr K. Trafas (IG UJ) — *Rękopiśmienna mapa-plan górnej Wisły z połowy XIX w.*; dr J. Bzinowska (IG UJ) — *Zainteresowania kartograficzne Jana Sniadeckiego*; mgr E. Schnayder (Bibl. Jag.) — *Trzy „mappae mundi” z polskich lub z Polską związanymi kodeksów średniowiecznych*; mgr A. Krawczyk (IG UJ) — *Ze studiów nad „Opisem parafii” Karola de Perthées*; kand. nauk L. Mucha (Kat. Geogr. Uniw. Karola w Pradze) — *Vývoj českých školních zeměpisných atlasů a nástěnných map*; kand. nauk L. Prikryl (IH Slov. Ak. Nauk — Žylina) — *Stowacja i południowa Polska na mapach Polski i Słowacji do początków XX w.*; kand. nauk D. Travniček (Kat. Geogr. Uniw. Purkyniego w Brnie) — *Česka historická kartografie v letech 1918—1938*. Równocześnie Oddział Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Jagiellońskiej zorganizował okolicznościową wystawę najciekawszych zabytkowych map i atlasów (w tym również dotyczących ziem czechosłowackich) i przygotował obszerny katalog.

Prof. K. Buczek — z inicjatywy Zespołu i w związku z wypowiedziami na ten temat na I Konferencji — zajął się sprawą wznowienia „Pomników Kartografii Polski”, których pierwsze, odbite arkusze zniszczył okupant w 1939 r. Referent, obok konieczności opracowania możliwie pełnej bibliografii map dawnej Polski, widzi potrzebę podjęcia nawet wieloletnich prac nad wydaniem „Pomników”, chociaż kosztownych i niełatwych do zrealizowania. Wydawnictwo powinno objąć komplet map dawnej i dzisiejszej Polski, spośród których wcześniejsze będą służyć głównie do zilustrowania początkowych stadiów rozwoju obrazu kartograficznego ziem dawnej Polski, XVIII-wieczne zaś stanowiąc będą równocześnie istotne źródło do badań geograficzno-historycznych. Poszczególne tomy (wydawnictwo seryjne) powinny tworzyć choćby i nie zamkniętą, ale zbliżoną do tematycznie zamkniętej całość. Jako pierwsze (z 9 proponowanych tomów), a równocześnie stosunkowo łatwiejsze do zrealizowania, należałoby przygotować tomy z najstarszymi mapami ziem polskich oraz „mapami szczególnymi” Parthéesa. Referent wyraził wątpliwość, aby wydawnictwo mogło przekroczyć koniec XVIII w., chociaż dla badań w zakresie geografii historycznej największą wartość posiadają zdjęcia pruskie i austriackie z końca XVIII i początków XIX w. oraz mapa Kwaternistrzostwa.

Dr S. Czarniecki zwrócił uwagę, że w historii polskich nauk geologicznych zagadnienie rozwoju prac kartograficznych stanowi dziedzinę najmniej zbadaną. Jako najistotniejsze rysuje się odtworzenie właściwego obrazu rozwoju polskiej kartografii geologicznej. Konieczne więc jest wykonanie następujących zadań badawczych: zewidencjonowanie dorobku w zakresie kartografowania geologicznego ziem polskich, porównanie zdjęć polskich geologów z obcymi mapami analogicznych obszarów, opracowanie dorobku Polaków w zakresie poszczególnych rodzajów mas specjalnych i wreszcie opracowanie syntetycznej historii polskiej kartografii geologicznej.

Dr Z. Traczewska-Białek — w imieniu zespołu autorów — zrelacjonowała przygotowany do wydania atlas, składający się z tekstu i reprodukcji znajdujących się w zbiorach krakowskich — 61 map, począwszy od schyłku XVI do końca XIX w. Tekst zawiera omówienie rozwoju przestrzennego Krakowa i spis map według jednolitego schematu. Mapy, w zasadzie nie schodzące poniżej skali 1:10 000, reprodukowane będą przeważnie w kolorach, w nieznacznych pomniejszeniach.

Dr Z. Abrahamowicz skorygował dotychczasowy pogląd, iż najdawniejsze tureckie mapy południowo-wschodnich obszarów Rzeczypospolitej sięgają początków XVIII w. Mapa Iliasa z Morei, obejmująca ziemie od Dniepru po Lwów, pochodzi z pierwszej połowy XVI w., zaś inna mapa przedstawia działania wojsk turecko-

-tatarskich pod Czehryniem w r. 1678. Obie mają charakter wybitnie strategiczny, a nadto uzupełniają naszą znajomość dawnej tureckiej toponimiki tych obszarów. Omawiając natomiast 3 mapy pogranicza polsko-turecko-tatarskiego w atlasie Rizzi-Zannoniego autor zwrócił uwagę na błędy w znajdujących się na nich, a nie zbadanych dotąd, napisach w języku tureckim, a równocześnie podkreślił niemałą ich wartość jako źródła do badań w zakresie geografii historycznej.

Dr K. Trafas omówił pierwszą polską wielkoskalową (1:14 000) mapę z zakresu hydrologii, pochodzącą z połowy XIX w. a opracowaną w związku z podjęciem prac regulacyjnych Wisły na odcinku od granicy ze Śląskiem po ujście Dunajca. Oprócz bogatej treści topograficznej zawiera ona szereg danych z zakresu hydrologii i hydrotechniki. Opracowana wprowadzie na podkładzie austriackich planów katastralnych, jak również szczegółowej niwelacji, niewiele ustępuje mapom dzisiejszym. Stanowi także bogate źródło do badań nad współczesnym osadnictwem i użytkowaniem ziemi.

Dr J. Bzinkowska przedstawiła projekt Jana Śniadeckiego opracowania szczegółowej mapy kraju w związku z przemianami politycznymi i ekonomicznymi w Polsce, które nastąpiły po pierwszym rozbiórce. Co prawda — projekt z r. 1790 — opracowany dla Komisji Skarbowej, który przewidywał szczegółowe zdjecie oparte na osnowie geodezyjnej, mające być podstawą do sporządzenia map specjalnych — był dotąd znany; jednak pełny obraz działalności Jana Śniadeckiego na tym polu mogła referentka nakreślić dopiero po zaznajomieniu się z jego pracą naukowo-dydaktyczną w oparciu o raporty z wygłoszonych wykładów oraz z projektem ustaw Kolegium Fizycznego z r. 1792.

Mgr E. Schnayder, do nielicznych — bo obejmujących zaledwie 9 znanych w literaturze polskiej lub z Polską związanych średniowiecznych mapek świata — dołączył 3 dalsze „mappae mundi”. XI- lub XII-wieczna mapka z podziałem na 5 stref klimatycznych, znajduje się w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie. Inna XII-wieczna mapka, typu TO, jest przechowywana w zachodniobierlińskiej Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz. Trzecia wreszcie, XIII-wieczna, także TO, wielokolorowa, stanowi własność Archiwum Kapituły Metropolitarnej Krakowskiej na Wawelu.

Mgr A. Krawczyk uzupełnił pewnymi szczegółami dotychczasowy stan wiedzy o Opisie parafii, będącym ogniwem pośrednim pomiędzy ankietami prymasa Poniatowskiego a „mapami szczególnymi” Parthéesa. Całość zawiera opis i mapę każdej parafii. Stanowi niewątpliwy zabytek kartograficzny oraz źródło do badań geograficzno-historycznych Polski w drugiej połowie XVIII w. i zasługuje na wydanie drukiem.

Dr L. Mucha przedstawił dzieje czeskich geograficznych map i atlasów szkolnych od połowy XIX w. do czasów dzisiejszych. Większość tych wydawnictw w okresie do uzyskania niepodległości była przeróbkami oryginałów austriackich lub niemieckich. Ogółem do dziś ukazało się w kraju lub za granicą 55 czeskich atlasów tego typu (łącznie 170 wydań). Po 1955 r. wprowadzony został system nieukazywania indywidualnych autorów, wydawnictwa opracowywane są zbiorowo i publikowane anonimowo. Opracowano nowy plan tytułowy, który realizowany jest od dziesięciu lat.

Dr P. Prikryl wyróżnił i omówił 4 kategorie map: Słowacji (Węgier) z obszarem południowej Polski; Polski z obszarem Słowacji; Spisza i Orawy oraz obszarów pogranicznych. Południowa Polska pojawia się na mapach Węgier dopiero w XVII w.

Dr D. Travníček dał przegląd rozwoju badań w zakresie kartografii historycznej, a następnie najważniejszych osiągnięć. Fundamenty w tym kierunku położyli na przełomie XIX i XX w. J. Metelka i F. Kameníček. Badania na szerszą skalę rozwinęły się dopiero po 1918 r. W Pradze działali: V. Švambera, J. Šimák, F.

Roubík i K. Kuchař, w Brnie — B. Horak. Założono w Pradze państwowy zbiór kartograficzny, podjęto prace nad „Pomnikami Kartograficznymi Czech”, opracowano szkolny atlas historyczno-geograficzny, wydano z komentarzami niektóre dawne mapy. Prowadzono studia nad mapami katastralnymi, identyfikowano i lokalizowano nazwy historyczne.

W żywej dyskusji, w której uczestniczyło ogółem 20 osób, skoncentrowano się głównie wokół sprawy „Pomników” (11 dyskusantów), przy czym wszyscy w pierwszym rzędzie wypowiadali się za koniecznością ich wydania. Podkreślono wartość dawnych map do badań historyczno-geograficznych, jak również badań nad rozwojem obrazu kartograficznego ziem polskich. Przemawiano za rozszerzeniem chronologicznego zasięgu map od Ptolemeusza po pierwsze pomiary triangulacyjne w XIX w. włącznie (prof. S. Pietkiewicz, mgr R. Grabałowski, mgr. E. Schnayder). Prof. S. Pietkiewicz postulował wyeksponować w specjalny sposób dorobek B. Wapowskiego, który przynosi do dziś zaszczyt nauce polskiej w tej dziedzinie; wszystkie zaś reprodukcje powinny być wierne, a więc w skali 1:1, aby istniała możliwość dokonania analizy dokładności map. Na duże zainteresowanie arkuszami Wapowskiego ze strony zagranicznych uczestników V Międzynarodowej Konferencji Historyków Kartografii w Jadwisinie w 1973 r. zwrócił uwagę dr W. Trzebiński. Wobec mającej trwać szereg lat działalności edytorskiej dyskutowano nad kolejnością wydawanych tomów. Większość opowiedziała się za najwcześniejszym przygotowaniem „map szczególnych” Perthéesa, które stanowią pierwsze w dziejach polskiej kartografii, i nader bogate źródło do badań geograficzno-historycznych (prof. S. Pietkiewicz, prof. A. Tomczak, dr W. Trzebiński, mgr H. Rutkowski). Mgr H. Rutkowski postulował nawet rozważenie wydania map Perthéesa w powiększeniu (dla lepszej czytelności materiału źródłowego), prof. K. Buczek i dr J. E. Piasecka zaś opowiedzieli się za wydaniem całego jego dorobku, nie tylko „map szczególnych”. Prof. A. Tomczak i mgr J. Ostrowski widzieli konieczność, jak i możliwość, przygotowania tomu z mapami Perthéesa już na rok 1982, kiedy odbędzie się w Polsce kolejny Międzynarodowy Kongres Geograficzny. Na temat konieczności wydania „Pomników” na wysokim poziomie technicznym wypowiedział się mgr R. Grabałowski, natomiast mgr E. Schnayder zgłosił wniosek, aby komentarze do map były w całości (nie tylko w streszczeniu) opublikowane również w języku angielskim. Prof. A. Tomczak i prof. K. Maślankiewicz zgłosili wniosek pod adresem kierownictwa IHNOiT PAN, aby publikowanie „Pomników” włączyło do planów wydawniczych tej placówki. Podkreślając także prestiżowy moment podjęcia całokształtu tych prac podawano liczne przykłady niejednokrotnie wzorowych wydawnictw tego typu zagranicą: Kamal J. *Monumenta Cartographica Africae et Aegypti*. Kair od 1926 r. 16 tomów; Almagia R. *Monumenta Italiae Cartographica*. Florencja 1929; tenże, *Monumenta Cartographica Vaticana*. Watykan 1948—1953, 4 tomy, Cortesao A. i Teixeira da Mota A. *Portugaliae Monumenta Cartographica*. Lizbona 1960—1962, 5 tomów; Grosjean G. *500 Jahre Schweitzer Landkarten*. Zurych 1971; tom z 4 mapami Polski, w opracowaniu O. Haleckiego. Londyn 1943, w wydawnictwie *The English Atlas; Vývoj mapového zobrazení územi Československé Republiky*: Praga 1959—1961, 2 tomy (szereg map jednak w pomniejszeniu) — i inne. Nadto na Zachodzie ukazują się liczne wydawnictwa fototypiczne dawnych atlasów i map, np. w holenderskiej firmie Theatrum Orbis Terrarum Ltd. — Na konferencji została wyłoniona grupa robocza w składzie: prof. K. Buczek, prof. W. Pałucki, prof. S. Pietkiewicz, prof. J. Szaflarski, doc. J. Janczak i mgr J. Ostrowski, którzy przyjęli na siebie obowiązek czuwania nad podjęciem sprawy wydania „Pomników”.

Z pozostałych ważniejszych głosów w dyskusji należy wyróżnić: doc. Z. Wójcik zgłosił wniosek pod adresem kierownictwa IHNOiT w sprawie nawiązania szerszej współpracy z uczonymi czechosłowackimi w zakresie historii nauk o Zie-

mi. Podkreślano znaczenie dla obu stron referatu dra L. Prikryla (doc. Z. Wójcik, mgr H. Rutkowski); dr B. Krassowski poinformował o powołaniu Sekcji Bibliotek Kartograficznych przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, której celem będzie m.in. pomoc Bibliotece Narodowej w realizowaniu szerokich zamierzeń w zakresie tworzenia ogólnopolskiego zbioru kartograficznego we współpracy z Zespołem Historii Kartografii; doc. Z. Wójcik mówił o zamierzeniach edytorskich w zakresie dawnych map geologicznych.

Ustalono dalszy program działania Zespołu Historii Kartografii. Konferencje, jak dotąd, powinny odbywać się corocznie. Od 1978 r. pierwszy dzień obrad poświęcony będzie wybranym tematom, zaś w drugim dniu reprezentowane będą referaty na tematy różne. Najbliższą konferencję wyznaczono na 13—14 X 1978 r. w Toruniu, we współpracy z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych oraz Instytutem Historii i Archiwistyki UMK. Tematem obrad będą mapy i plany archiwalne. W 1979 r. odbędzie się międzynarodowa polsko-czechosłowacka konferencja poświęcona dziejom i rozwojowi polskich, czeskich i słowackich map górniczych i geologicznych. Natomiast w 1982 r. konferencja będzie włączona do programu mających się odbyć w Warszawie obrad Międzynarodowej Asocjacji Kartograficznej. Przyjęto także wniosek prof. J. Szaflarskiego poświęcenia jednej z przyszłych konferencji problemom kartografii górskiej (głównie Tatr).

Sumując wyniki obrad doc. J. Janczak zwrócił szczególną uwagę na rosnące zainteresowanie konferencjami kartograficznymi i przyjmowanie przez nie międzynarodowego charakteru. Początkowy cel: integracja uczonych i środowisk naukowych rozproszonych w różnych instytucjach — został już w pełni dokonany.

Zbigniew Rzepa

WYSTAWA MUZEUM ZIEMI POŚWIĘCONA BOLESŁAWOWI KRUPIŃSKIEMU

Dr Bolesław Krupiński (15 III 1893 — 24 X 1972) — profesor Akademii Górniczej w Krakowie — rozpoczął studia w Instytucie Górniczym w Petersburgu przed I Wojną Światową. Ukończył je z odznaczeniem w 1923 r. w Akademii Górniczej w Krakowie. Później pracował w górnictwie węglowym — nie zrywając kontaktu z macierzystą uczelnią. W 1945 r. w uczelni tej uzyskał doktorat, a w roku następnym habilitację. Jednocześnie objął kierownictwo Katedry Ekonomiki i Organizacji, którą prowadził do przejścia na emeryturę. Katedra ta stała się polską szkołą budowy kopalń.

Był typem uczonego, który potrafił jednocześnie pełnić wiele funkcji społecznych i administracyjnych. Wystarczy powiedzieć, że w latach 1956—1972 przewodniczył Państwowej Radzie Górnictwa, a od 1958 r. zorganizował siedem Międzynarodowych Kongresów Górniczych. Wydajnie pracował jako przewodniczący Rady Naukowej Muzeum Ziemi PAN w Warszawie. Uczestniczył także w różnych imprezach specjalistycznych, jak np. w polsko-radzieckich sympozjach z zakresu historii nauk geologicznych i geograficznych¹.

W piątą rocznicę zgonu Bolesława Krupińskiego zorganizowano w Muzeum Ziemi niewielki pokaz materiałów dokumentujących życie zasłużonego górnika PRL — zgromadzonych w Archiwum tej instytucji. Przedstawiono m.in. publikacje, rękopisy, fotografie, medale i niektóre opracowania poświęcone Krupińskiemu (polskie i radzieckie). Na podkreślenie zasługuje m.in. artykuł Krupińskiego z „Gazety Robotniczej” z 1947 r. pt. *Instytut Naukowo-Badawczy Przemysłu Węglowego placówka niezbędna*, opracowanie zamieszczone w „Pracach Muzeum Ziemi” w 1971 r. pt. *Z dziejów górnictwa i jego związków z naukami geologicznymi i inne*.